T. C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü

TÜRKÇE BİLİM DİLİ ÇALIŞTAYI

Proje No: 2015-163

KESİN RAPOR

Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Elgin TÜRKÖZ ULUER

Araştırmacı
Prof. Dr. Sevinç İNAN
Prof. Dr. M. Kemal ÖZBİLGİN
Prof. Dr. H. Seda VATANSEVER
Prof. Dr. M. İbrahim TUĞLU
Prof. Dr. Ayşe İLKER

Manisa, 2015

ÖNSÖZ

Bir toplumun dilinde bulunan kavramlar, o toplumu oluşturan bireylerin yaşam biçimleri, dünyaya bakış açıları, gelenekleri, görenekleri, yaşadıkları coğrafya koşulları, tarihsel geçmişleri, dünyadaki konumları ve ekonomik koşullarıyla ilişkilidir. Her toplum, kendi gereksinimlerini karşılayacak bir dil yaratır ve bu dili gelişimlere, değişimlere uydurarak sürekli yeniler. Bu durum, eğitimine, deneyimlerine ve zihinsel-ruhsal yapısına bağlı olarak bireyin dil kullanımında da kendini gösterir. Her toplumun dili, o toplumu toplum yapan kurumların oluşumunu da sağlar. Genel dilin içinde bilim dili, hukuk dili, sanat dili, yazın dili de vardır ve bu dillerin varlığı, o kurumların varlığıyla örtüşür.

Bilim dili, yaratıcı-üretici düşüncenin yansıdığı en önemli araçlardan biridir. Evrensel boyuttaki bilimsel düşüncenin ortaya konması aşamasında kullanılan bilim dilinin kendine özgü kuralları vardır. Temelde, toplumdaki doğal dile dayanan bilim dili, kavramları, kavramlarının sınırları ve çağrıştırdıklarıyla ayrı bir dizge olma özelliği taşır.

Çalıştayda, Türkçe Bilim Dili konusunda önemli çalışmaları olan bilim insanlarının bir araya gelerek konunun öneminin vurgulanması, Biyoloji, Moleküler Biyoloji ve Histoloji-Embriyoloji alanında yeni yetişen genç bilim insanlarının ortak kullanımı için Bilim Dili Türkçe'nin benimsenmesi amaçlanmıştır.

TEŞEKKÜR

Türkçe Bilim Dili Çalıştay'ı Manisa Celal Bayar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi'nin, Bilimsel Toplantı Düzenleme Projeleri kapsamında 2015-163 no'lu **projesi ile** desteklenmiştir.

Çalıştayımızın gerçekleşmesinde büyük destek ve katkıları olan Rektörümüz Prof. Dr. A. Kemal ÇELEBİ'ye, Rektör Yardımcılarımız Prof. Dr. Bilal-i Habeş GÜMÜŞ, Prof. Dr. Muzaffer TEPEKAYA, Prof. Dr. Birol KOVANCILAR'a

Türk Histoloji ve Embriyoloji Derneği ve Manisa CBÜ Tıp Fakültesi Histoloji ve Embriyoloji Anabilim Dalı adına teşekkür ederiz.

Doç. Dr. Elgin TÜRKÖZ ULUER
Proje Yürütücüsü

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖNSÖZ	II
TEŞEKKÜR	III
İÇİNDEKİLER	IV
RESİM DİZİNİ	V
ÖZET	VI
1. GİRİŞ	1
2. GENEL BİLGİLER	2
2.1. Dil	2
2.2. Bilim Dili Kavramı Ve Özellikleri	3
3. GEREÇ VE YÖNTEM	4
4. BULGULAR	5
5. TARTIŞMA	35
6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	37
7. KAYNAKLAR	38

RESİM DİZİNİ

		Sayfa No
Resim 1:	Rektör Yardımcımız Prof. Dr. Bilal-i Habeş GÜMÜŞ'ün açılış konuşması.	30
Resim 2:	Rektör Yardımcımız Prof. Dr. Bilal-i Habeş GÜMÜŞ'e, Prof. Dr. Sevinç İNAN tarafından katılım ve teşekkür belgesinin takdimi.	30
Resim 3:	Dekanımız Prof. Dr. Ahmet VAR'a, Prof. Dr. Sevinç İNAN tarafından katılım ve teşekkür belgesinin takdimi.	31
Resim 4:	Histoloji ve Embriyoloji AD Başkanı Prof. Dr. Sevinç İNAN'ın açılış konuşması.	31
Resim 5:	Türk Histoloji ve Embriyoloji Derneği Başkanı Prof. Dr. Petek KORKUSUZ'un açılış konuşması.	32
Resim 6:	Prof. Dr. Yener AYTEKİN'in konuşması.	32
Resim 7:	Prof. Dr. Aydın KÖKSAL'ın konuşması.	33
Resim 8:	Prof. Dr. Ayşe İLKER'in konuşması.	33
Resim 9:	Prof. Dr. Canan HÜRDAĞ'ın konuşması.	34
Resim 10:	Türkçe Bilim Dili Çalıştayı toplu resmi.	34

ÖZET

Bu Çalıştay; Türkçenin bilim dili olma konusunda yetkin olduğu tartışılmış olup, bilim dilimizde Türkçe'nin kullanımının yaygınlaştırılması ve sürdürülebilmesi benimsenmiştir. Çalıştay sürecinde, dil ve bilim dili kavramlarının açıklaması yapılmış, bilim dilinin taşıması gereken özelliklere yer verilmiştir. Bu belirleyicilerden yola çıkarak Türkçenin bilim dili olma konusundaki yetkinliği tarihsel, kültürel ve yapısal özellikleri çerçevesinde belirtilmiştir. Türkçe'nin bu konuda yaşadığı sorunlar ve çözüm önerilerine değinilmiştir. Biyolojik bilimlerde ortak kullanımdaki terimlerin benimsenen Türkçe karşılıklarının bulunması için altı çalışma grupları oluşturulmuş ve alfabetik olarak paylaştırılan terimlerın ön çalışmaları için öğretim üyeleri görevlendirilmiştir. Çalışma gruplarından elde edilecek verilerin 30 Nisan - 3 Mayıs 2016 tarihleri arasında düzenlenecek olan 13. Histoloji ve Embriyoloji Kongresi'nde bir oturum'da tartışılması kararlaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dil, Türkçe, Bilim, Terminoloji, Histoloji, Embriyoloji

1. GİRİŞ

İnsan iletişim için dili yaratmıştır. Her dilin yaşarlılığı, etkenliliği, edilgenliği vardır. İnsanın bireysel ve toplumsal gelişmesinde dil büyük öneme sahiptir. Yeryüzünde var olan altı-bin kadar dilden biri, her 14 günde bir kaybolmaktadır. Anadilimiz; Türkçe binlerce yıldır varlığını sürdürebilmiş saygın bir dildir (1). Dilimiz, ulusal bilincimizin aynasıdır. Türk'ün dünyaya bakışını, bilimini, kültürünü, yaşam öyküsünü, dini ve mitolojik inançlarını, duygularını aktaran bir sistemdir. Zaman içinde değişmelerle, yenileşmelerle, zenginleşmelerle ve bazen de bozulmalarla karşı karşıya kalmış olsa bile, dört bin yıllık doğallığını ve güzelliğini koruyabilmiştir. Yeryüzünde kullanımda olan, değerli nadir dillerdendir (1).

Bilim dili, en basit tanımı ile bilimi oluşturan veri ve bilgileri sözlü ve yazılı olarak başkalarına aktaran, bilim dalları ile ilgili özel kavramları taşıyan sözcük ve terimlerden oluşan dildir.

Çalıştayda, Türkçe Bilim Dili konusunda önemli çalışmaları olan bilim insanlarının bir araya gelerek konunun öneminin vurgulanması, Biyoloji, Moleküler Biyoloji ve Histoloji ve Embriyoloji alanında yeni yetişen genç bilim insanlarının ortak kullanımı için Bilim Dili Türkçe'nin benimsenmesi amaçlanmıştır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Dil

Dil, duygu ve düşüncelerimizin aktarılmasını ve insanlar arasında iletişimi sağlayan en güçlü araçtır. Çağdaş uygarlık içinde varlığımızı sürdürebilmemiz, akıl, bilim ve sanat yoluyla elde ettiğimiz ulusal ve evrensel değerleri, kendi kültürel öz-değerlerimizle harmanlayarak ifade edebileceğimiz bir dil geliştirmemize bağlıdır.

Dil, her şeyden önce bireyin zihinsel yetilerinin gelişmesi ve olgunlaşması açısından büyük önem taşır. Dil düşünceyi yalnızca taşıyan ve ileten bir araç olmayıp düşünceyi yeniden yapılandıran, onu tamamlayan temel bir işlevsel yapıdır. Hem insanın evrimsel-kalıtımsal yapısının gereği olarak hem de çeşitli toplumsal ve biyolojik uyaran besileri ile insanda beyin gelişmesinin 20-25 yaşlarına dek sürdüğü; beynin, dilin, zihinsel yetilerin bu gelişim boyunca sürekli etkileşim içinde olduğu bilinmektedir. Beynin gelişebilmesi için dışarıdan gelen uyaran girdilerine, iletişime, kısacası dile gereksinimi vardır. Dil olmayınca, beynin gelişmesi eksik kalmakta ve insanda, algılama, anlama, öğrenme, bellek, düşünme, yargılama, gerçeği değerlendirme gibi zihinsel işlevler yeterince gelişememektedir. Özellikle, anadili edinim sürecindeki çocukların kavram gelişimi aşamasında kendi anadilleriyle üretici-yaratıcı düşünceye ulaşmaları gerekliliği, bilimsel olarak kanıtlanmış bir gerçektir. Çocuklar, yeni kavramları, daha önce edindikleri kavramlarla ilişkilendirirler. Böylece, beyinlerinde oluşan ve çağrışımlarla işleyen bilgi ağı, onların ileride düşünce üretebilmeleri ve bilimsel düşünceye ulaşabilmelerine temel oluşturur (2).

Dil, toplum-düşünce-kültür üçgeninin ortasında yer alır ve her birinin, toplumun da düşüncenin de kültürün de varlığı ona bağlıdır (2).

Dil-düşünce ilişkisi, toplumun her kurumunda ve her katmanında üretim boyutuyla kendini gösterir. Üretim, önce zihinde kavramlar ağı ile oluşur, sonra sese ve sözcüklere dökülerek somutlaşır (2).

Her toplumun dili, o toplumu toplum yapan kurumların oluşumunu da sağlar. Genel dilin içinde bilim dili, hukuk dili, sanat dili, yazın dili de vardır ve bu dillerin varlığı, o kurumların varlığı ile örtüşür (2).

2.2. Bilim Dili Kavramı Ve Özellikleri

Bilim dili, en basit tanımı ile bilimi oluşturan veri ve bilgileri sözlü ve yazılı olarak başkalarına aktaran, bilim dalları ile ilgili özel kavramları taşıyan sözcük ve terimlerden oluşan dildir. Özel kavramları karşılayan bu sözcük ve terimlerin anlamları kesin olup, kişiden kişiye değişmemektedir. Böylece bilim ve sanat alanındaki iletişim sağlanmaktadır (3,4).

Bir dilin, bilim dili niteliğine sahip olması çok önemlidir. Eğer bir ülkenin ulusal dili, bilim dili olma konusunda yetersiz kalıyor ve bilim dili olarak yabancı bir dil kullanılıyorsa, o ülkede bağımsız ve yaratıcı çalışmalar yapılmasını bekleyemeyiz. Bu durum aynı zamanda bilim adamı ile halkın arasındaki iletişimi zayıflatacak, bu da bilimsel çalışmaların geniş kitlelere yayılmasını önleyecektir.

Bilim dilinin taşıması gereken vasıflar vardır. Bunlar aşağıda belirtilmiştir:

1-"Bir dilin (söz konusu olan sembolik ya da bir üst dil değil, doğal dildir) bilim dili olabilmesi için öncelikle o dilin eğitim-öğretim dili olması gerekir.

2-Dil, soyut düşünüşe yatkın olmalı ve varlığa nüfuz etmede zengin çağrışımlar uyandıran kelimelere sahip olmalıdır.

3-İnsan zihninin düşünmesine elverişli olmalı ve düşünceyi ifade edişte zorlanmamalıdır.

4-Gelişmeye, zenginleşmeye uygun olmalı ve bilim ve teknoloji alanındaki yeniliklere karşılıklar üretebilmelidir." (4,5).

Yukarıda saydıklarımızın yanı sıra bir dilin bilim dili olmasında, içinden geçtiği tarihi süreçlerin ve bu süreçlerde kazanılan kültürel özelliklerin dile aktarılmasının büyük önemi vardır. Çünkü bilim dili olmanın koşullarından biri, öncelikle kültür dili olabilmektir.

Bir dilin bilim dili olmasında konuşulduğu ülkede bilime önem verilmesi ve bilim üretiminin olması da büyük önem taşımaktadır. Eğer bir ülke bilim üretemez ise üretenlerden alır ve üretenlerin adlandırdığı şekilde kullanmak durumunda kalabilir.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

Türk Histoloji ve Embriyoloji Derneğinin 25. Kuruluş Yılı etkinlikleri kapsamında 'Türkçe Bilim Dili Çalıştayı' Manisa Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi Histoloji ve Embriyoloji Anabilim Dalı ev sahipliğinde 20 Kasım 2015 tarihinde Manisa Holiday Inn Otel'de ile düzenlenmiştir.

Çalıştay Ankara, Hacettepe, İstanbul, Uludağ, Ege, Balıkesir, Çanakkale, Akdeniz ve Manisa Celal Bayar Üniversiteleri'nden katılan öğretim üyeleri, doktora ve yüksek lisans öğrencileri ile lisans öğrencilerinden oluşan toplam 137 katılımcı ile gerçekleşmiştir.

Çalıştay Rektör Yardımcımız Prof. Dr. Bilal-i Habeş GÜMÜŞ'ün açılış konuşmaları ile başlamıştır. Manisa Celal Bayar Üniversitesi tanıtım filmi, Manisa ili tanıtım filmi ardından Dekan Prof. Dr. Ahmet VAR, Histoloji ve Embriyoloji Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Sevinç İNAN, Türk Histoloji ve Embriyoloji Derneği Başkanı Prof. Dr. Petek KORKUSUZ konuşmaları ile çalıştay devam etmiştir.

Çalıştay sabah programında Prof. Dr. Yener AYTEKİN 'Temel Bilimlerde Bilim ve Yazım Dili'; Prof. Dr. Aydın KÖKSAL 'Bilim ve Yazın Dili Türkçe' ve Prof. Dr. Ayşe İLKER 'Türkçe Bilim Dili olmaya Yetkindir' başlıklı sunumları gerçekleştirmişlerdir.

Çalıştay öğleden sonra programında Prof. Dr. Canan HÜRDAĞ'ın 'Türkçe Bilim Dili Terminoloji' sunumu sonrasında katılımcıların katkıları ile biyolojik bilimlerde terminoloji grup çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Ortak kullanılabilecek bir terminoloji sözlüğü oluşturmak için 6 grup oluşturularak alfabetik sıralamaya göre gruplara terimler paylaştırılmış ve çalıştay başarılı bir şekilde sona ermiştir.

Sosyal program olarak Rektörlüğümüz tarafından sağlanan minibüsler ile Mevlevihane, Şifahane ve Tıp Tarihi Müzesi ve Ulu Cami gezileri yapılarak Manisa'mızın kültürel ve tarihi güzellikleri şehir dışından gelen konuklarımıza tanıtılmıştır.

4. BULGULAR

Çalıştayda; öncelikle dilin ve bilim dilinin tanımları yapılmış olup, Türkçe'nin bilim dili olabileceği ve biyolojik bilimlerde Türkçe terimlerin kullanılabilirliğinin sağlanması için ortak terminoloji belirlenmesi için çalışma grupları oluşturulmuştur.

Çalışma grupları; alfebedeki harfler 6'ya bölünerek oluşturulmuş ve her grupta 3 kişi görevlendirilmiştir. Görevlendirilen öğretim üyeleri kendi gruplarındaki harflerle başlayan terimlerin Türkçe karşılığını yaygın kullanım ve uygunluğuna göre belirleyerek THED'e önereceklerdir. Bu grup çalışması sonrasında bir rapor oluşturularak 30 Nisan- 3 Mayıs 2016 tarihleri arasında Çeşme Ilıca Otel'de düzenlenecek olan 13. Histoloji ve Embriyoloji Kongresi'nde tartışılacaktır.

ÇALIŞMA GRUPLARI :

A-E

ALP CAN (Prof. Dr. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi)

GÖKHAN AKKOYUNLU (Prof. Dr. Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi)

AYŞEGÜL UYSAL (Prof. Dr. Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi)

F-İ

NECDET DEMİR (Prof. Dr. Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi)

FERDA TOPAL ÇELİKKAN (Uzman. Dr. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi)

MERAL BAKA (Prof. Dr. Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi)

J-L

ÇEVİK TUFAN (Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Tıp Fakültesi)

SİNAN ÖZKAVUKÇU (Doç. Dr. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi)

KEMAL ÖZBİLGİN (Prof. Dr. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi)

M-N

ÖZLEM YILMAZ (Doç. Dr. Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi)

OSMAN ÖZCAN (Prof. Dr. Turgut Özal Üniversitesi Tıp Fakültesi)

SEDA VATANSEVER (Prof. Dr. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi)

O-S

SEVDA MÜFTÜOĞLU (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi)

ELGİN TÜRKÖZ ULUER (Doç. Dr. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi)

ÇİLER ÇELİK ÖZENCİ (Prof. Dr. Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi)

T-Z

İLKİN ÇAVUŞOĞLU (Prof. Dr. Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi)

BAHAR SUNAY (Doç. Dr. Balıkesir Üniversitesi Tıp Fakültesi)

İSMAİL SEÇKİN (Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi)

TÜRK HİSTOLOJİ VE EMBRİYOLOJİ DERNEĞİ
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ
HİSTOLOJİ VE EMBRİYOLOJİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE BİLİM DİLİ PROGRAMI

09:00-09:30 Kayıt

09:30-10:00 İstiklal Marşı ve Açılış Konuşmaları

10:00-10:30 Prof. Dr. Yener AYTEKİN

Temel Bilimlerde Bilim ve Yazım Dili

(İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi)

10:30-11:00 Kahve Arası

11:00-11:30 Prof. Dr. Aydın KÖKSAL

Bilim ve Yazım Dili Türkçe

(Bilişim Uzmanı, Elektronik Mühendisi, Dilbilimci)

11:30-12:00 Prof. Dr. Ayşe İLKER

Türkçe Bilim Dili Olmaya Yetkindir

(Celal Bayar Üniversitesi – Fen-Edebiyat Fakültesi,

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Dili AD Bşk.)

12:00-12:30 Tartışma

12:30-13:30 ÖĞLE YEMEĞİ

13:30-14:30 Prof. Dr. Canan HÜRDAĞ

Türkçe Bilim Dili Terminoloji

(İstanbul Bilim Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Histoloji ve Embriyoloji AD)

14:30-15:00 Tartışma

15:00-16:30 Manisa Şifahane ve- Tıp Tarihi Müzesi Gezisi

Prof. Dr. Yener AYTEKİN'in ÖZGEÇMİŞİ

İstanbul Üniversitesi; Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü mezunudur. Uzun yıllar hizmet verdiği İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Histoloji ve Embriyoloji Anabilim Dalı'ndan emekli olmuştur. Özellikle erkek üreme sistemi üzerinde yoğunlaşan elektron mikroskobik ince yapı düzeyinde yaptığı bilimsel çalışmalarda bu alanda ülkemizde öncülük etmiştir.

Prof. Dr. Yener Aytekin, 1971 yılında kurulan Türk Elektron Mikroskopi Derneği'nin kurucu üyeleri arasında yer almıştır. Uzun yıllar yönetim kurulunda sayman ve genel sekreter olarak görev yapmıştır.

Türkçe'nin Bilim Dili Olarak Tıpta Kullanılması konusunda hocamızın öncülüğünde 2001'de İstanbul Üniversitesi, İstanbul Tıp Fakültesi'nde toplumun çeşitli kesimlerinden yazar, doktor, dilbilimci, öğretim üyelerinin katılımları ile bir etkinlik düzenlenmiş ve konu derinliğine tartışılarak sorunlar ve çözüm yolları aranmıştır.

Prof. Dr. Yener Aytekin 2012 yılında 80. Dil Bayramı Onur Ödül'leri kapsamında Tıp Terimlerinin Türkçeleşmesine büyük emek vermesinden dolayı onur ödülü almıştır.

Prof. Dr. Yener Aytetin'in Histoloji ve Embriyoloji bilim disiplininde ana başvuru kitabı olan Junquira'nın Temel Histoloji Text & Atlas kitabının tüm baskılarının çevirilerini üstlenerek bilim dünyasına Türkçe Bilim Dili'nde eserler kazandırılmasını sağlamıştır. Ayrıca Sabota'nın Renkli Embriyoloji Atlası çevirisi de bulunmaktadır. STFA Bilimsel ve Teknik Yayınları Çeviri Vakfı'nın çeviri kurulunda yer almaktadır.

Ulusal Elektron Mikroskopi Kongre'leri kapsamında 2010 yılından beri PROF. DR. YENER AYTEKİN "TÜRKÇE BİLİM DİLİ ÖDÜLÜ" verilmektedir. Araştırmacıların en güzel Türkçe ile yapmış oldukları özet bildirileri değerlendirilmekte ve Birinciye para ödülü ve dereceye girenlere türk dil kurumu sözlüğü hediye edilmektedir.

Hocamız ayrıca ŞEBDER (Şebinkarahisar Kültür ve dayanışma Derneği) kurucu başkanı olarak Şebinkarahisar'ın kalkınmasına katkıda bulunmaktadır.

Kültürlü ve bilgili kişiliğini yarışmalarda da devam ettiren hocamız Kim milyoner olmak ister adlı programında yarışmıştır.

TEMEL BİLİMLERDE BİLİM VE YAZIM DİLİ

20 Kasım 2015 Manisa

Prof. Dr. Yener AYTEKİN

Celal Bayar Üniversitesi Yöneticilerine bilim dili konusunun konuşulmasına fırsat verdikleri için, Özellikle Prof. Dr. Sevinç İnan'a, Histoloji ve Embriyoloji Derneğine bu programı hazırlayarak bizleri davet ettikleri için teşekkür ediyorum.

Sayın dinleyiciler,

***Konuşmamın başında şunu söylemeliyim. Ben, dil bilimcisi değilim. Ancak ben çevremdeki insanlarda **dil bilincinin** geliştirilmesi için uğraşan, emekli bir temel bilimler öğretim üyesiyim.

***Dil,** bana göre, ülkenin bilimi, kültürü ve her türlü sosyal yaşamı için en önde, önemle ele alınması gereken bir konudur.

***Türkçe'miz, uygun gramer yapısı ve türetme olanaklarıyla her düzeyde öğretim dili ve bilim dili olmaya yetecek ölçüde gelişmiştir.

***Dilimizin, öğretim dili ve bilim dili olarak zenginleşmesinde eğitimcilerimizin ve bilim adamlarımızın ciddi sorumlulukları olduğuna inanıyorum. Yaptığımız işin en önemli kısmı yazdığımız yazılardır. Yazıya dökülmeyen bilgi kalıcı olamaz.

***İstiyorum ki, benim öğrencilerim, arkadaşlarım, vatandaşlarım da Mustafa Kemal Atatürk'ümüzün istediği gibi davransınlar. Ne diyor Atatürk: **Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti dilini de yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmalıdır.''**

***Günümüzde Ulusların **çağdaş ve uygar olma** durumu, bilimde ve bilimsel üretimde nerede olduğu ile ölçülüyor. Bütün bu işlevler dil ile yapılıyor. İnsanın olduğu her yerde bir anlatım aracı olmuştur. Alınyazısıdır insanın dili.

*** Her insan bir dili edinebilme yetisi ile doğar, içinde bulunduğu toplumun konuştuğu dili edinmeye başlar (İclal Ergenç). Anadilidir bunun adı.

***Dünyanın çeşitli topluluklarında üç binin (3000) üzerinde dilin konuşulduğu söyleniyor. Sözlüğündeki sözcük sayısı ile o dilin yetkinliği arasında ilişki kurmak, her zaman doğru değildir.Esas olan düşünceyi dile dökerken kavramların istenilen şekilde ve yetkinlikle aktarılmasıdır.

***Dil toplumun ürünüdür, Toplumlar değişirken, dil de değişir. Her toplum kendi gereksinmesini karşılayacak dili geliştirir. Dil düzgün ise söylenen, söylenmek istenendir.

***Dil toplumun aynasıdır, o yozlaşınca insan da yozlaşıyor.

***Bir toplum, tarımla, hayvancılıkla, el sanatlarıyla, bilimle, edebiyatla ne kadar ilgilenmişse, o mesleklerin gereksinimine uygun olarak yeni terimler- yeni sözcükler üretilir.

***Genel dil** içinde, toplumdaki özel uğraşı alanlarında kullanılarak özelleşmiş, **hukuk dili**, **sanat dili**, **şiir dili**, **bilim dili** gibi alt sınıflar gelişebilir.

***Üniversitelerde çalışanlar olarak bizler her an dil ile iç içeyiz. Yalnız bizler değil, her insanın yaşamında ve kişilik gelişiminde dilin çok önemli bir yeri vardır.

***Yeryüzündeki devletleri, gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmemiş diye sınıflandırırken, bir de, kendi dillerini kullananlar, yarı sömürge olanlar ve dil sömürgesi olanlar diye sınıflandırmak gerekecektir.

***Sömürgen ülkeler iki konuda etkinlik göstererek amaçlarına daha kolay ulaşıyorlar. Bunlardan birisi **dil** diğeri de **din**dir. Çünkü, dilini kaybeden bir ülke varlığını sürdüremiyor.

***Bilim Dili**, toplumun düşünce üreten kesiminin kullandığı dildir. Bilim dilinin en önemli özelliği, **TERİM** içermesidir. Terim: bir sanat dalının, mesleğin. Veya bilim dalının belli anlamı taşıyan sözcükleridir.

***Değişik Bilim Dallarının Ulusal toplantıları, bilim alış verişinin yapıldığı ortamlar, yeni terimlerin kullanılması ve tartışılması için en uygun yerlerdir. Bu fırsatları ne kadar iyi değerlendirebilirsek bilim dilimiz o kadar gelişecektir.

***Prof. Dr. Ayşe İlker'in" **Bilim Dili ve Ortak Yazı Dili Olarak Türkçe**" başlıklı makalesinden öğrendiğimize göre: Türkçe Konuşurların, Türkçe'yi ilgilendiren konuların tartışıldığı ortak toplantılarda iletişim dili İngilizce oluyormuş. Konuşma dili Türkçe olan katılımcılar, İngilizce bilmeden birbiri ile anlaşamıyorlar. Biz Türkler Türkçe'mize gereken önemi vermiyoruz. Ulusal kongrelerini ulusal dilden başka bir dille yapan (sömürge olmayan) başka bir ülke var mıdır? Ulusal kongrelerimizin dili elbette ki güzel Türkçe'miz olmalıdır. (Prof. Dr. Cihat Ünlü Türk-Alman Jinekoloji Derneği Başkanı)

***Konuşmamın başlığı, **Temel Bilimlerde Bilim ve Yazım Dili.** Ülkelerin bilim konusundaki gelişmişliği Temel Bilim Araştırmalarının niteliği ile tartılmaktadır. Temel bilimler, her uğraşılan bilim dalının kaynağını oluşturduğu için, Temel Bilimlerin kavramlarına ait isimlendirmeler, ana bilim dallarının terim ve diğer sözcük isimlendirmeleri ile uyumlu ve kavrayıcı olmalıdır. Örneğin Tıp Fakültelerinde, Temel bilimlerde kullanılan terimler, yol gösterici olma özelliği ile, kliniklerimizde kullanılanlardan farklı olmamalıdır.

***Türkçe'de terim üretme yolları bilinen diğer dillerden daha az değildir. Terim üretme yollarını anlatan iki önemli kaynak:

-Emin Özdemir. Terim Hazırlama Kılavuzu 1973

-Hamza Zülfikar. Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları.1991

Bunlardan başka Türk Dil Kurumunun, Dil Derneğinin, Üniversitelerimizin, dil sorununa duyarlı olanların ayrı ayrı güzel, örnek çalışmaları var.

***Bütün bu çalışmalara karşın, Histoloji-Embriyoloji Bilim dalının terimleri için yeni, düzgün bir terim sözlüğüne gereksinim var. Yeni yabancı terimler henüz yerleşmeden, doğru ve düzgün karşılıklar bulunmalı, ileride yayınlanabilecek "**Temel Bilimler Terimler Sözlüğü**"ne kaynak hazırlanmalı. Bu çalışma, bilgisayarın verdiği olanaklarla Derneğimizin adına yapılabilir. Böyle bir çalışma, isteyen tüm üyelerimizin katkıları sağlanarak yapılabilirse, sahiplenilmesi ve yeni Türkçe Terimlerin işlerliği, kullanılma şansı yüksek olabilir.

***Bilim üreten her toplum terimlerini kendi dilinde üretir. Terim üretemeyen dil; bilim, kültür ve sanat dili olamaz. Bilim dili gelişmiş olan toplumların dilinde terimler daha boldur. Açıklık, tutarlılık ve anlaşılırlık bilim dilinde olması gereken en önemli özelliklerdir.

***Terim üretilmesi kadar mevcut terimlerin listelenmesi ve kullanılması da önemlidir.

***Hiçbir dil kendiliğinden bilim dili olmamıştır. Bir toplumun dilinin Bilim Dili olması için orada bilim üretiminin olması gerekmektedir.

*** Konuşurken ve yazarken amacımız düşündüklerimizi doğru anlatmaktır. Onun için iyi bilinmeyen, kavranması zor olan sözlerden kaçınmak gerekir. Bilim Dilinde kullanılacak terimlerin anadilin kaynağından oluşturulması da,anlaşılmayı kolaylaştırır.

***Atatürk ölümünden bir yıl önce 13 Kasım 1937 Sivas Lisesinde **Hendese** (geometri) dersine girdi. Kendisinin titizlikle çalışarak hazırladığı **Türkçe Geometri terimlerini** tanıttı.

Bugün kullandığımız **açı, kenar, üçgen, artı, eşit….** gibi, geometri bilim dalının terim sözleri ile birçok askerlik terimini, bilim adamlarımıza örnek oluşturacak şekilde Türkçe'mize kazandırdı (129 yeni terim).

***Avrupa'da, bilim dilinin evrimi,16.yüzyıldan başlayarak yüzlerce yıl sürdü.

Ülkemizde Cumhuriyet döneminin hemen başında, dili zenginleştiren hamleler yapıldı. Hızlı bir şekilde devrim niteliğinde harfler yenilendi (1928) ve dil devrimi (1932) gerçekleşti. TDK kuruldu.Türk Bilim Dili ile artık en karmaşık bilgileri ve kavramları,büyük bir verimlilikle anlayabilmekte,anlatabilmekte ve öğretebilmekteyiz.

***Derslerimizde, bilimsel toplantılarımızda, yazılarımızda çarşıda-pazarda yabancı sözcükleri bolca kullanıyoruz. Genelde bu davranışa karşı çıkan da olmuyor. İnsanlar artık bu tür davranışları normal ve alışkanlıkla karşılıyorlar. Tehlikenin en önemli kısmı da burada yatıyor.*

***Tarihin her döneminde, bütün diller başka dillerden sözcükler almıştır. Sözcük alış-verişinde belirleyici olan, dilin geldiği ülkenin; bilim, kültür, askerlik veya ticari alanlardaki baskın gücüdür. Günümüzde tüm dünyada Amerika'nın üstünlüğü, İngilizce'nin üstünlüğünü sağlamaktadır. Bu, İngilizce'nin en iyi ve en kusursuz dil olduğunu ve bu şekilde devam edeceğini göstermez.

***Ülkemizde birçok konuda olduğu gibi, Türkçe'nin de çok hızlı şekilde kontrolsüz, adeta bir moda ve özenti tarzında, tüm Türk aydınlarının gözleri önünde, onarılması güç yaralar aldığını görüyoruz. Buna seyirci kalıyoruz birçoğumuz da, ne yazık ki umursamaz bir şekilde bozulmaya yardımcı olmaya devam ediyor.

***Bilinen bir hikayedir; yirmi altı yüzyıl önce yaşamış Çin düşünürü **Konfiçyus**'a bir ülkeyi yönetmek için çağrılsaydınız, yapacağınız ilk iş ne olurdu diye sorulunca, şöyle yanıtlıyor:

İşe önce dili gözden geçirmekle başlardım;

- Dil kusurlu olursa, sözcükler düşünceyi iyi anlatamaz.
- Düşünce iyi anlatılamazsa, yapılması gereken şeyler doğru yapılamaz.
- Ödevler gereği gibi yapılamazsa, töre ve kültür bozulur.
- Töre ve kültür bozulursa, adalet yanlış yöne sapar.
- Adalet yoldan çıkarsa, şaşkınlık içine düşen halk, ne yapacağını, işin nereye varacağını bilemez. İşte bunun içindir ki, bir toplum için hiçbir şey dil kadar önemli değildir.

***Karşılığı Türkçe'de, rahatlıkla bulunabilecekken halk dilinden herhangi bir sözcük, dilimize yabancı terim olarak taşınabilmektedir. Örn.ağ yerine **grid,** ergen yerine

adolesan, etki yerine **efekt**, merkez yerine **sentır**, yıldız yerine **star** sözcükleri ve yüzlercesi. Halbuki bilim dilinin kolay anlaşılır ve saydam olması gerekiyor.

***Kardiyoloji Terimler sözlüğünü hazırlayan Güngör Ertem Hocamıza göre, dilin başarıyla kullanılması için, **anlatanın** anlatmak istediği şeyin **dinleyen** tarafından fire vermeden, aynen algılanmasını sağlamak gerekir. Türkiye'de hekimler, **hipertansiyon** denilince yüksek kan basıncını anlar ve mesleki iletişimlerinde bu terimi kullanırlar. Hastası ile konuşurken **Yüksek Kan Basıncı** veya **yüksek tansiyon** sözlerini kullanırlar. Hipertansiyon'a, Fransızlar **hiypertensiyon**, İngilizler **haypörtenşın**, İtalyanlar **ipertensione** gibi söylerler.

Biz Türkler bu kavramı hipertansiyon olarak yazıp okuruz. Bu şekliyle artık bu terim iç hastalıkları bilim dalı için Türkçe olmuştur.

Bunun gibi birçok örnek var.

Türkçe'de yerleşmiş ve yaygınlaşmış olan yabancı kaynaklı terimler artık Türkçeleşmiş sayılırlar. Onlar için endişe etmemize gerek yoktur. Ancak bu gün yabancı terimlerin ve isimlendirmelerin Türkçe içindeki kontrolsüz, şaşkın durumu endişe vericidir, hızla önlem alınmasını gerektiriyor.

***Benim babam öğretmendi eski ve yeni yazıyı aynı okul sıralarında öğrenmişti. Daha sonraki öğretmenlik döneminde de '**derleme sözlükleri**' için yöre ağzından sözcükler toplayarak fişlerle TDK na gönderdiğini hatırlıyorum. Halkımızın kullandığı yerel sözcükler böylece bir araya getirilmiş bu çalışmalarla TDK'da peşpeşe yeni ve daha zengin derleme sözlükleri hazırlanmıştır.

Türk Dil Kurumunun özverili çalışmaları ile elde edilen olumlu gelişmeler 1980, 12 eylül darbesi ile durdurulmuş, dile ve birçok sözcüğe yasaklar getirilmiş, 1983 de TDK' nun yapısı değiştirilmiş, bir sivil toplum örgütü iken, resmi devlet dairesi haline getirilmiştir.

**Darbecilerin en büyük kötülüklerinden birisi de, ülkemizde yabancı dil ile eğitim yapılmasına izin çıkartılmasıdır. Bu, Türk Milli Eğitimine yıkım olmuştur. Bu uygulama ile tek taraflı ruhsuz bir eğitim başlatılmıştır. Eğitim biliminin kabul ettiği etkin bir yabancı dil öğretimi yöntemi yerine, Anadolu Liselerinde, Kolejlerde, bazı vakıf Üniversitelerinde Türk öğrencilere, Türk öğretmenler dersleri İngilizce anlatmaya başlamıştır.

***Ülkemizde yabancı dille eğitim yapılması Türkçe'nin gelişmesine engel olmaktadır.

Dünyada yabancı dille eğitim, **sömürge** konumundaki ülkelere özgü bir eğitim şeklidir.

***Rönesans'a kadar Avrupa'da tıp dili Latince idi. Halkın dilinin din ve bilimde kullanılması istenmiyordu. Hekimlik mesleği **büyüsel bir güce** sahipti. Halktan soyutlanmıştı.

"Bilimsel Yayınlarda Dil" başlıklı yazısında, **Orhan Öztürk** şöyle diyor:

Batıda bilim adamları, anlamayı öğrenmeyi kolaylaştırmak amacı ile yeni buluşlar için Latince yerine, daha çok kendi öz dillerinden, günlük halk dilinden sözcükler seçerek, bunlara terim niteliği kazandırmışlardır. Artık bilimin her dalında bir çocuğun bile anlayabileceği halkın dilinden terimler üretilmekte, bilim dili ile halk dili giderek birbirine yaklaşmaktadır

***Bizde bilim dilinde yabancı sözcüklerin çokça kullanılmasının nedeni; yabancı dili az bilmek ve özensizlik yanında, aşağılık kompleksi de bu davranışta etkilidir.

***Düzgün bilimsel çeviriler yapmak, Türkçe Terim Üretmenin en iyi aracıdır.

Bilimin halk kitlelerine iletilmesi ve toplumsal yaşamla bütünleştirilebilmesi için yapılan eğitim-öğretim çabaları da bilimsel çalışmalardır.

***Yeryüzünde başarı kazanmış ulusların tümü, kendi kimliğini ve ulusal değerlerini tanıyıp, uygarlık yolunda gelişmenin gerektirdiği değişiklikleri ana dillerine dayanarak gerçekleştirmişlerdir.

***Atatürk ne demişti **''Öyle istiyorum ki, Türk dili bilim yöntemleriyle kurallarını ortaya koysun ve her dalda yazı yazanlar, bütün terimleriyle çoğunluğun anlayabileceği güzel, ahenkli dilimizi kullansınlar''**

Biz millet olarak ne yazık ki çoğu zaman dilimize sahip çıkamamışız. ***Osmanlı döneminde Türkçe'ye üç dil etkin olmuştur. Türkler tanrıya yakarıp dua ederken ***Arapça'yı, sevgiliye seslenirken ***Farsça***'yı, aile yaşamında ise ***Türkçe***'yi kullanmışlardır. Şimdilerde ise İ**ngilizce**'ye yöneldik.

Her durumda da başarılı olamadık. Olmamız da mümkün değil çünkü bu yöntem insanın yaradılışına ve eğitim bilimi yöntemlerine aykırıdır.

*** Yetersiz ve karmaşık bir dille duru bir düşünceye varılması olanaksızdır.

*** **Özet olarak**,

-- Bilimle uğraşanlar yabancı terimlerin karşılıklarını vakit geçirmeden bulurlarsa, bilimi takip etmiş olacaklar, bilim dili zenginleşecektir.

--Türkçe terim bulma çalışmalarında Temel Bilimler Terimlerine öncelik verilmelidir.

--Bilim Dilimizin, anadilimizin söz varlığından alınan, anlaşılır sözcüklerle zenginleştirilmesi benimsenmelidir.

--Hepimiz elimizden geldiğince düzgün ve güzel Türkçe konuşmak, yazmak ve örnek olmak zorundayız.
--Bu hepimiz için, hele de bizler için ulusal bir görevdir.
Bilim dilimiz bizden daha çalışkan, daha üretken olmamızı bekliyor.

Beni sabırla dinlediğiniz için teşekkür ediyorum

Prof. Dr. Aydın KÖKSAL'ın ÖZGEÇMİŞİ

1940'ta İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesini birincilikle bitirdikten sonra, 1964 yılında Fransa'da Lyon'da Elektronik Y. Müh. diploması aldı. 1975 yılında Hacettepe Üniversitesinde Bilişimsel Dilbilim dalında Bilim Doktoru ve 1980 yılında Bilgisayar Bilimleri Mühendisliği dalında Üniversite Doçenti ve 1991 yılında Gazi Üniversitesi'nde Bilgisayar Yazılımı Anabilim Dalında Profesör olmuştur.

Prof. Dr. Köksal 1967'de Hacettepe Üniversitesi'nin kuruluş çalışmalarına katıldı, HÜ Bilgi İşlem Merkezi'ni kuruluşunu sağladı ve yönetti. Bilgisayar Mühendisliği dalında Türkiye'nin ilk Doktora Programı'nı başlattı. Türkiye Bilişim Derneği'ni kurdu 72-87 yılları arasında Bilişim dergisini yayınladı.

Bilgisayar, bilgi işlem, yazılım, donanım, bilişim gibi Türkçe bilişim terimlerini geliştirdi ve bu alanda yaklaşık 2.500 yeni sözcüğü Türkçe Bilişim Terimleri olarak dilimize kazandırdı. Türk Dil Kurumu üyeliği ve Yönetim Kurulu üyeliğine seçildi (1982-83). Dil Derneği'nin kurucu üyeliğini, Genel Yazmanlığı'nı ve yönetim kurulu üyeliği görevlerinde bulundu. Bunun yanında Prof. Köksal Birleşmiş Milletler, UNESCO, SPIN, OECD, IFIP vb. uluslararası örgütlerde, yurt dışında Türkiye'yi 22 kez temsil etti.

Prof Dr. Köksal'ın kazandığı bazı ödüller;

Bilgisayar Mühendisliğinin Türkiye'de bir bilim dalı olarak örgütlenmesi, bilişim sözcüklerinin Türkçeye kazandırılması çalışmaları nedeniyle Tüm Öğretim Üyeleri Derneği (TÜMÖD) Dr. Necdet Bulut Fen ve Mühendislik Ödülü,

"Dil İle Ekin" isimli yapıtı ile Türk Dil Kurumu (TDK) Deneme ve İnceleme Ödülü,

TBD-TÜBİSAD Yaşam Boyu Hizmet Ödülü;

Türkiye Döküm Sanayicileri Derneği (TÜDÖKSAD) Onur Üyeliği,

TBD Onursal Başkanlığı,

İzmir 6. Türkçe Günleri Dil Ödülü

Ankara Halkla İlişkiler Derneği (AHİD) Türkçeyi Sahiplenenler Ödülü.

Halen Prof. Dr Köksal kurduğu danışmanlık kurumu ve yazılımevi olan Bilişim Ltd'i yönetmekte, Türk ulusal yazılım endüstrisinin gelişmesine katkıda bulunmaya çalışmaktadır. 200'ü aşkın yayını bulunan Prof. Dr. Aydın Köksal iyi düzeyde İngilizce, Fransızca, İtalyanca bilmektedir ve Almanca ve İspanyolca teknik belgeler üzerinde de çalışma yapabilmektedir.

Prof. Dr. Ayşe İLKER'in ÖZGEÇMİŞİ

Manisa Gördes doğumlu olan Prof Dr. Ayşe İLKER, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde Lisans, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Anabilim Dalında Yüksek Lisans ve Doktora eğitimini tamamladı.

Halen Celal Bayar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde görev yapmakta olan Prof. Dr. İLKER, aynı zamanda Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanlığı, Fen Edebiyat Fakültesi Fakülte Kurulu ve Yönetim Kurulu Üyeliği, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu Üyeliği ve Müdür Yardımcılığı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı Başkanlığı gibi görevlerde bulundu.

Prof. Dr. İLKER'in, TDK Türk Dünyası Dil Ve Edebiyat Dergisi, Tematik Türkoloji Dergisi Gibi Uluslararası Hakemli ve Türk Yurdu Dergisi, Türkbilig Dergisi, Türkoloji Araştırmaları Dergisi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi gibi Ulusal Hakemli dergilerde makalelerini yayımlanmıştır.

VI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu,

Doğumunun 100.Yılında Cahit Sıtkı Tarancı Sempozyumu,

Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı,

4. Ve 5. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı,

1. Türk Dünyası Kadınları Dostluk ve Dayanışma Kurultayı,

Uluslar Arası Bekir Çobanzade Konferansı ve Türk Dil Kurumu Tarafından düzenlenen pek çok organizasyonda bildiri sunmuştur.

"Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil",

"Elfaz-ı Türkî-Farsi, Metin-inceleme-Dizin", "

Çağatay Türkçesinden Osmanlı Türkçesine Küçük İsimsiz Bir Sözlük: İmes Sözlüğü" gibi yayınlanmış kitapları bulunmaktadır.

Ayrıca Prof. Dr. İLKER'in "Turkish Hospitality", "Bir Başka Sevda" isimli Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanan kitapları da mevcuttur.

Prof. Dr. İLKER'in yönetiminde Celal Bayar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Proje Koordinasyon Biriminde "Manisa Ağızları" isimli proje gerçekleştirilmiştir. Prof. Dr. İLKER, kısa adı İLESAM olan Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği üyesidir.

TÜRKÇE BİLİM DİLİ OLMAYA YETKİNDİR

Prof. Dr. Ayşe İLKER

TÜRKÇE BİLİM DİLİ OLMAYA YETKİNDİR

Prof.Dr.Ayşe İlker

Türkçe Bilim Dili Çalıştayı

Türk Histoloji ve Embriyoloji Derneği
Manisa Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi Histoloji ve Embriyoloji AB Dalı

BAP-Bilimsel Toplantı Projesi
20 Kasım 2015

- Anadilimiz Türkçe, dünyadaki dillerin tarih derinliği ve coğrafya genişliği açısından en çok kayda alınması gereken örneklerinden biridir.
Denebilir ki dünyada pek az dil, Türkçe kadar tarihler boyunca edebî dil/yazı dili olarak kullanılabilmiş, devletler ve topluluklar boyunca da varlığını devam ettirebilmiştir.

- Türkçe, daha Göktürkçeden (Köktürkçe) itibaren yüksek bir anlatım ve ifade gücüne erişmiştir. Orhun Yazıtlarındaki /Bengütaşlardaki anlam olayları ve kavramlar üzerinde ayrıntılı çalışmalar yapan Doğan Aksan, Türkçenin yaşının yazıtların tarihinden üç bin yıl geriye götürülebileceğini belirtmiş, Türkçe-Sümerce akrabalık ilişkilerini ve ses denkliklerini inceleyen Osman Nedim Tuna'da bu rakamı beş bin yıl geriye çekmiş ve dilimizin yaşının en kötümser bir hesapla 8-10bin yıl olduğunu söylemiştir.

- Bu belirlemeler bize, Türkçenin yaklaşık olarak on bin yıldan beri işlenen bir dil olduğu bilgisini vermektedir.

- Türkçe coğrafyası, tarihten günümüze 11 milyon kilometrekare alanı kapsamaktadır. Bu alan, özellikle VIII. yüzyıldan sonra başlayan ve üç-dört yüzyıl devam uzun yürüyüşler ve yolculuklarla oluşmuştur.

- Bu bilgi bize, Türkçenin Türk topluluklarıyla taşınması sonucunda, yürüdüğü ve aktığı yollarda, yüzlerce etki ile karşılaşmış olduğunu gösterir. Evrensel bir bilgi olarak dillerin birbirini etkilediği gerçeği, Türkçe ve karşı karşıya kaldığı ulusların dilleri çerçevesinden bakılınca da karşımızda durmaktadır:

- Eğer Oğuz Türklerinin yürüyüşü Batıya doğru devam etmeseydi, muhtemelen Avrupalılar bugün Türklerle komşu olmayacaklardı.
- Yine aynı zamanda Araplar ve Farslarla temasımız da yoğunluk kazanmayacaktı.

- Türkçe bu yürüyüş ile akışlardan önce ve sonra, onlarca dilden etkilenmiş ve onlarca dili de etkilemiştir.
- Çince, Soğdakça, Sanskritçe, Tibetçe, Urduca, Farsça , Arapça, Macarca, Bulgarca, Yunanca, Ermenice, Romence, Sırpça-Hırvatça, İtalyanca, Çekçe, Fransızca, Almanca ve İngilizce.

- Bu örnekleri çoğaltabiliriz. Saydığımız diller, Türkçeyi söz varlığı yönünden etkilemiştir. Hepinizin bildiği gibi en çok etkileyenler de Türklerin medeniyet dairelerini değiştirmeleri sebebiyle Farsça ve Arapça olmuştur. Sonraları, Fransızca ve günümüzde de İngilizcenin en çok etkileyenler olduğunu söyleyebiliriz.

- Ama Türkçe tarihsel süreçte, sadece etkilenen bir dil olarak kalmamış, büyük ölçüde söz varlığı ve kültür ögeleri bakımından komşuluk yaptığı ve ilişkide bulunduğu dilleri etkileyen bir dil de olmuştur.

- Günümüzde yapılan bilimsel çalışmaların sonuçlarına göre Çincede 307 Türkçe kelime , Farsçada 2545 Türkçe ve Moğolca kelime, Urducada 277 Türkçe kelime, Arapça ve lehçelerinde 1981+941 Türkçe söz, Rusçada 1976'da yapılan bir araştırmaya göre 1507, 1994'te yapılan bir doktora tezine göre de 2500 Türkçe kelime, Açaryan'ın "Ermenicedeki Türkçe Alıntılar" kitabına göre Ermenicede 4262 Türkçe kelime, Yunancada 1520 Türkçe kelime, Romencede ise 1700-3000 arası Türkçe kelime tespit edilmiştir (Karaağaç, 2008:VII-XXXIX).

- Türkçenin verintilerinin örneklenmesi, Türkçenin sadece alıcı olarak ***edilgin*** olmadığını göstermek içindir.
- Bu listeyi uzatıp gidebiliriz.

- Dil ilişkileri çerçevesinde, dünyanın bütün dilleri arasında söz varlığı alıntıları oluşmaktadır. Söz varlığı dışında, diller birbirlerinden ***gramerlik*** ve ***çekimlik*** alıntılar da yapabilmektedir.
- Türkçenin verinti gramerlik ögeleri, en çok addan ad yapma ekleri olan +CI, +CIk , +II, +IIk ve +sIz ekleri olarak görülmektedir:
- Sırp-Hırvatça:
- Baru***cij***a (barutçu),
- fakultet***lij***a (fakülteli),
- domazet***luk*** (domateslik)
-

- Türkçe, tarihsel süreçte doğal akışını sürdürürken Türkçe anadillilerin yaşadığı iki önemli kırılma noktası olmuştur.
- Birincisi, Anadolunun yurt tutulması esnasında Türkçe anadilliler tarafından Farsçanın ve Arapçanın yeğlenmesidir. 12. ve 13.yüzyıllar, anadiliyle yazma mücadelesi veren şairler ve yazıcıların başarılarıyla sonlanır ve 15.yüzyıl sonlarına kadar üretilen eserlerin büyük bir bölümü son derece yalın, özenli, yaratım gücü yüksek , özgün buluş ve anlatma incelikleri yönünden kıvrak bir yapı gösterir.

- İkinci kırılma noktası, 16-18. yüzyıllardır. Bu dönemde, Türkçe tamlamalar ve söz kalıpları büyük ölçüde Arapça ve Farsçanın etkisinde kalmış ve bu dillerin söz varlığı, Türkçe söz varlığını baskılamıştır. Oluşturulan sözlüklerin hiçbiri, Türkçe madde başı olamamıştır. Arapça-Türkçe, Farsça- Türkçe düzenine göre hazırlanan sözlükler, Türkçenin söz varlığını kapsayamamıştır.
- Türkçe madde başlı ilk sözlük için Şemsettin Sami'yi beklemek gerekecektir.

- Özellikle Osmanlı Türkçesi döneminin son üç yüzyılında Türkçe madde başlı sözlükler yazılabilseydi, bugün elimizde pek çok terim ve kavram olacaktı. Ama bu açığı Meninsky kapatmış ve Osmanlı İmparatorluğuna görevli olarak geldiği yıllarda, Türkçe kelimelerin söyleyiş özelliklerini de verdiği büyük bir sözlük yazmıştır. Elimizdeki en büyük hazine o dönem için bu sözlüktür. Madde başları Türkçedir.

- Türkçe tarihindeki bu kırılma noktalarına rağmen, batı Türklerinin Farsçayla ve Arapçayla meşguliyetlerinin başladığı ilk yıllarda (11.yüzyıl), doğudaki Türkler tarafından mükemmel eserler yazılabilmişti.

- Yusuf Has Hacip'in Kutadgu Bilig'i, Türkçenin yapı, anlam ve kavram inceliklerini işleyen mükemmel bir eserdir.
- Araplara Türkçeyi öğretmek ve Arapça ile Türkçenin at başı gittiğini göstermek için Divanü Lügati'-t-Türk'ü yazan Kaşgarlı Mahmut ise döneminin Türkçe söyleyişlerini örneklemesi bakımından anadil bilinci mükemmel bir dil bilimcidir.

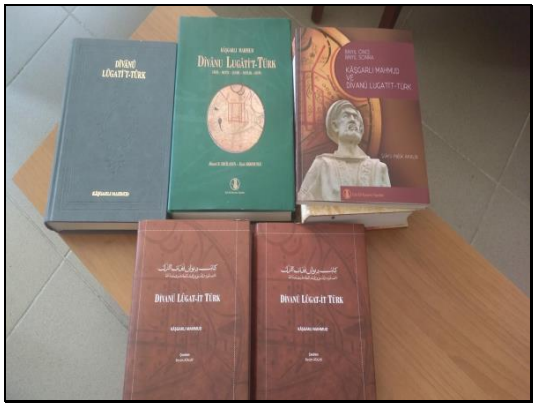

- "Şimdi, Muhammed oğlu Hüseyin oğlu Mahmud dedi ki:
- Yüce Tanrı Türk burçlarında doğdurdu devlet güneşini; onların ülkeleri etrafında döndürdü göklerin çemberini; ve onlara ad verdi Türk diye; ülkelerin idaresini verdi mülk diye; zamanın hakanları yaptı onları; ellerine verildi günümüzdeki insanların yuları; onları görevlendirdi halk üzre; onları görevlendirdi hak üzre; aziz kıldı onlara yanaşanları ve idareleri altında çalışanları; onlar (Türkler) sayesinde muratlarına erdiler ve ayak takımının şerrinden esen oldular. Aklı olan herkes onlara katılmalı ve onların oklarından korunmalı. En iyi yol konuşmaktır onların dillerini; duyurabilmek için onlara ve meylettirebilmek için gönüllerini "(Ercilasun-Akkoyunlu, 2014:XXVII).

- "Peygamberimiz(s.a.) kıyamet gününün şartlarını, ahir zamanın fitnelerini, Oğuz Türklerinin çıkışını anlatırken dedi ki: *Türk dilini öğreniniz,* çünkü onların çok uzun sürecek saltanatları vardır… Bu hadis doğru ise –sorumluluğu ravilere aittir- *Türk dilini öğrenmek vaciptir; eğer doğru değilse, aklın gereği budur*"(Ercilasun-Akkoyunlu, 2014:XXVII).

- Batı Türkleri yani Osmanlı Türklerinin aydınları, 16.ve 18. yüzyıl sonlarına kadar anadillerini ucuz bir meta gibi harcarken, yine Doğu Türkçesinin en üst noktada temsil edildiği Çağatay Türkçesiyle yazan Ali Şir Nevayi, sanki Batıdakilere öğüt vermektedir Muhakemetü'l-Lügateyn'deki şu sözleriyle:

- " Zavallı cahil Türk gençleri!
- *Güzel bir iş yaptıklarını sanarak* Farsça şiir söylemeye özeniyorlar.
- Bir insan etraflı ve iyi düşünürse, *Türkçede bu kadar incelikleri, derinlikleri ve zenginlikleri keşfeder;* bu dilde şiir söylemenin ve sanat göstermenin daha kolay, daha beğenilir olacağını anlar.
- Türk dilinin *olgunluğunu ve zenginliğini* ortaya çıkaran çok miktarda şahit vardır.

- Halk arasında yetişen şairlerin, sanatkarların, ana dilleri dururken yabancı dil ile açıklamamaları ve böyle bir işe girişmemeleri gerekirdi.
- Eğer iki dilde şiir söylemeye ve yazmaya becerileri yetişiyor idiyse, *ana dillerinde*, yabancı dille söylediklerinden daha çok söyleyip yazmalıydılar.
- Türk milletinin şairleri, *ellerinden Türkçe şiir yazmak gelirken,* hepsinin birden Türkçe yazmayıp da Farsça yazmaları düşüncesine insan kafasında yer veremez"(Öztürk, 2003: VII).

- Tam da günümüzdeki gibi:
- Bir yanda Türkçeye sahip çıkarak bilimsel eserlerini Türkçe yazma duyarlılığı gösterenler;
- Öbür yanda "Yazdıklarımızı Avrupalılar ve Amerikalılar anlamayacak, İngilizce dünyanın iletişim dili olmuştur artık, makalelerimizi ve bilimsel kitaplarımızı İngilizce olarak yayımlamalıyız!" diyenler!

- Şimdi, anlatılanları ilerleyen yansılarda yorumlamak üzere bir tarafa alalım ve "bilim dili" tanımını yapan Korkmaz 'ın ve bilim dilini yorumlayan Karaağaç'ın sözlerine eğilelim:
- Korkmaz, bilim dilini *bir dilin genel kültür dilinden az çok ayrılan, çeşitli bilim dallarının, teknik ve sanat alanlarının gerekli kıldığı söz varlığını, üslup ve anlatım özelliklerini ve terim ihtiyacını karşılayabilen bir dil demektir* biçiminde tanımlamaktadır (Korkmaz, 2007:398).

- Karaağaç 'ın "Her mesleğin ve her bilim dalının kendine özgü bir dili vardır. Meslek ve bilim bilgisi zenginleşen toplumların dilleri de zenginleşmiş ve gelişmiş olur.
- Hayatını toplumunun sosyal kurtuluşuna ve esenliğine adamış, eğitim hayatında bir haftada, belki bir başka insanın bir yılda okuyamayacağı kadar okumuş bir *bilgin*in, meslek dilinde kullandığı terimler, pek çok insanın bir ömür boyu edindikleri dilden fazladır" yorumu, neredeyse bir ironidir(Karaağaç,2013:15).

- Bilim dilinin oluşabilmesi, değişik bilim dallarındaki ve bilgi alanlarındaki terimlerin ve kavramların türetilmesine ve yerleşebilmesine bağlıdır.
- O halde sununun başlığı olan "Türkçe Bilim Dili Olmaya Yetkindir" yargısına götüren gerçeklikleri, tarihsel ve güncel süreçleri birlikte ele alarak şöyle sıralayabiliriz:

- 1. Türkçe eklemeli bir dildir. Eklerdeki düzen ve çokluk, dildeki yaratma gücünü ve dil sistemindeki gelişme , yeni anlatım ve söyleyiş biçimlerini oluşturur.
- Türetme, yeni kavramların ve terimlerin oluşturulması için büyük bir olanaktır.
  - bil-in-ç-li+le-ş-mek-*ten-dir*
- 2. Türkçe, yukarıdan beri örneklenen tarihsel belgelere göre, bir kültür dilidir. Felsefe ve sanat alanlarında özgün türetmeler yapılmıştır.

- Uygur Türkçesi döneminde , komşu dillerden alınan kelimelerin bazılarına yeni karşılıklar türetilmiştir:
- ***kiçig münüglüg*** "küçük taşıt" (Sanskritçe:Hinayana)
- "küçük biniklik"

- ***ulug süü urunutı*** "üst düzey general"
- (Çince : da jiang jun)

- X.yüzyıl sonunda yazıldığı kabul edilen ilk Kuran çevirisinde bazı Arapça kelimelere Türkçe karşılıklar bulunmuştur:
  - okıgu "Kuran"
  - belgü "ayet"
  - könilig "Hakk"
  - ögdi "hamd"
  - yarlıgakan "rahim"
  - ugan "kadir"
  - yalavaç "resul" (Sarı, 2008: 7-10)

- Uygur döneminde, Burkan muhitinde yazılan eserler içinde "on türlü iyiliğin medhi" başlığıyla verilen şiirde
  - Turkaru ödün *köngül bilig* basudçulıgın
  - Tudçı yisdim erter keçer idiglig nomlar
- (Daima *gönül bilgisinin* yardımcılığı ile, durmadan geçer gider hayata bağlı töreler)
- *"köngül bilig"* kavramını Reşid Rahmeti Arat, *"gönül bilgisi, şuur"* anlamıyla vermiş, Sanskritçedeki *vijnana* mefhumunun Türkçede *bilig köngül* (bilgili gönül) ve *köngül bilig* (gönül bilgisi) ile karşılandığını

- *ifade etmiştir.*
- İnsanın dünyadaki varlığı tanımasını temin eden sekiz türlü şuur (sekiz türlüg köngül bilig) olduğunu belirtmiştir. Buna göre
- *köz bilig/kulgak bilig/burun bilig/til bilig/ etüz bilig/ köngül bilig/ adra bilig/ agılık bilig'dir.*
- Bunlardan başka, *yaruk bilig/yaruk bilge bilig* vardır ki diğer bilgilerin özüne nüfuz eden bilgidir.

- XIII. Yüzyıldan XX. Yüzyıla kadar, son üç yüzyılın bütün olumsuzluklarına rağmen, sanat, edebiyat ve bilim alanlarında yüzlerce Türkçe kelime , birleşik yapı ve söz kalıpları üretilmiştir.
- Kelime/söz/kavram üretme/türetme / yaratma yönünden en başarılı dönem Cumhuriyet dönemidir. Cumhuriyetin ilk on yılı ve yaşadığımız son yirmi yıl, özellikle terimler açısından oldukça zengin bir söz varlığı getirmiştir önümüze.

- yapay, izlek, yerleşke, ödenek, kurmaca, özgün, gizem, aşama, ödün, giysi, yazıcı, kesi, kesit, karıştırıcı, bölüm, bükey, denklem, yatay, düzey, süreli, yatırım, bağlantı, tam gün/yarım gün, dayanak, ölçek, ölçüt, tapınak, eylem, dönüşlü, işteş, çekim, yapım, işlerlik, bitki, belgegeçer, genel ağ, bilinçaltı, sözdizimi, büyükelçi, dikey, tıpkıbasım, taşıyıcı bellek, gündem, güncel

- Bu kelimelerin tamamı, Cumhuriyet döneminde yapılmış değişik bilim ve kültür alanlarının kelimeleridir . Bu söz dizini sayfalarca sürebilir.
- Bugün doğan çocuklar, bu kelimeleri dilimizin yüzlerce yıllık sözleri gibi algılayacaktır.

- O halde sorun nedir?
- Evrensel dilbilimde gelinen son nokta, yapı bakımından hiçbir dilin diğerinden üstün olmayışıdır. Her dilin kendine özgü bir yapısı vardır ve bu yapıya göre bir dünya kurulur.
- Türkçe , İngilizce ve Fransızcadan daha değerli veya daha değersiz değildir. Burada önemli olan, anadili kullanıcılarının mevcut yapıyı işleme yetenekleridir.

- Türkçenin yüzyıllar boyunca çok işlendiğini belgelere dayalı olarak görüyoruz.
- Bilim adamlarının da dili işlemesi gerekmektedir.
- Dil işçiliğinin iki yolu var: Birincisi telif/yaratma, ikincisi tercüme/çevirme.

- Bugün gelinen noktada terim türetme/üretme/yapma ve yaratma konusunda bir darlık ve sınırlılık görülmemektedir.
- Önemli olan, üretilen terimlerin dolaşıma girmesidir. Dolaşım da ancak bilimsel ve kültürel yazılarda bu sözlerin kullanılması ve işlenmesi ile mümkündür. Söz/kelime/kavram'ın tutunup tutunmayacağı da bu dolaşım sırasında görülecektir.
- Tutunmayanların yerine daha isabetlileri konursa, bu sorunlar aşılacaktır.
-

- Önemli olan, özellikle gençlerdeki güvensizliği ve özenti eğilimini ortadan kaldırmanın yollarını aramaktır.
- Bunu için de anadil eğitimi, anadilde yazma eğitimi gelişmiş program ve örneklerle yapılmalıdır.

- Ancak, bunlar kadar önemli başka bir gereklilik daha vardır:
- Özgün bilimsel çalışma yapabilmek.
- Evrensel bilim ve bilgi alanına katkıda bulunmak.
- Teknoloji ve bilim üreten bir devlet haline geldiğimizde, ürettiklerimizin adı Türkçe olacaktır.

- Yabancıların Türkçeyi bilmesi, Türkçenin yapısını ve sistemini övmesi veya onların Türkçe sözlükler yazması elbette önemlidir; bundan belki Türkçe lehine bir pay da çıkarabiliriz ama anadili Türkçe olan bilim adamlarının, anadiline güven duyması ve anadilinin inceliklerini öğrenmek için bilinçli bir gayret sarf etmesi gerekmektedir.
- Çok güçlü bir tarihsel arka plana; sağlam bir yapıya sahip olan Türkçenin, Türkçe anadilli bilim adamları tarafından benimsenmesi , bilim dili olarak gelişmesi için yeterli olacaktır.

- Yabancı dille yazmak ve yabancı kelime kullanmak davranışlarının arkasında özenti, güvensizlik ve yetersizlik duyguları vardır.
- Günümüzde yabancı kelimelerin dilimize ve başka herhangi bir dile girme süresi saniyelerden daha kısadır.
- Ama tarihte, teknolojinin bu kadar ileride olmadığı dönemlerde yabancı dillere karşı bir eğilim olmuştu.

- Burada özenti kadar bilinç eksikliği de rol oynamaktadır. Türkçe, tarihsel derinliği, yayıldığı coğrafya, günümüze kadar ulaşan yazılı belgeleri ve yüzlerce yıldan bu yana oluşturulmuş edebî ve bilimsel metinleriyle bir bilim dili olduğunu doğal olarak ortaya koymaktadır.

- Mustafa Kemal, 1937'de
- *"Dil Kurumumuz en güzel ve feyizli bir iş olarak türlü ilimlere ait Türkçe terimleri tesbit etmiş ve bu suretle dilimiz yabancı dillerin tesirinden kurtulma yolunda esaslı adımını atmıştır.*
- *Bu yıl okullarımızda tedrisatın Türkçe terimlerle basılmış kitaplarla başlamış olmasını , kültür hayatımız için mühim bir hadise olarak kaydetmek isterim.*
- *Değişik bilim alanlarındaki terimlerin Türkçeleşmesini ve Türkçeleştirme çabalarını Cumhuriyet'e borçluyuz. "* cümlelerini söylerken, duyarlılığını ve Türkçe bilincini ortaya koymaktaydı (*Sayılı ve diğerleri, 1978:XIV-XV).*

- **Batının önyargısı ve bu önyargının Türkçe anadilliler üzerindeki etkisi, çok önemsenecek bir hal olmamalıdır.**
- **Sanırım bugün ihtiyacımız olan şey, *Kaşgarlı Mahmut, Yusuf Has Hacip, Karamanoğlu Mehmet Bey, Ali Şir Nevayi, Şemsettin Sami, Ziya Gökalp ve Mustafa Kemal Atatürk* ruhunu yeniden diriltmektir.**
- **Yoksa, Türkçe için *yetersizlik* sözünü dilimize almak bile Türkçeye bir bühtandır.**

- KAYNAKLAR
- AKSAN, Doğan (2014); En Eski Türkçenin İzlerinde, Bilgi Yayınevi, Ankara
- AKSAN, Doğan (2011); Her Yönüyle Dil, TDK yayınları, 6.baskı, Ankara
- BARUTÇU ÖZÖNDER, F.Sema (1996); Muhakemetü'l-Lügateyn (İki Dilin Muhakemesi), TDK yayınları, Ankara
- BAYTOP, Turhan(2007); Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, TDK yayınları, Ankara
- ERCİLASUN, A.- AKKOYUNLU, Z. (2014); Divanü Lügati't-Türk (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin),TDK yayınları, Ankara
- HACISALİHOĞLU,H.-HACIYEV A.-KALANTAROV V.-SABUNCUOĞLU A. ve diğerleri(2009); Matematik Terimleri Sözlüğü, Tıpkıbasım, TDK yayınları, Ankara
- HEYET, Cevat (2003); İki Dilin Karşılaştırması (Mukayestü'l-Lügateyn), Çeviren: Mürsel Öztürk, TDK yayınları, Ankara
- KARAAĞAÇ, Günay (2013) Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü, TDK yayınları, Ankara
- KORKMAZ, Zeynep (2007); Türk Dili Üzerine Araştırmalar III, TDK yayınları, Ankara
- SARI, Mustafa (2008); Türkçenin Batı Dilleriyle İlişkisi, TDK yayınları, Ankara
- SAYILI, A.- KARAL,E.Z.-ŞAHİN, N.-TEKELİ,S.-KAHYA,E.- TEZCAN,S. (1978); Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe; Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara
- SİNANOĞLU, Oktay (2007); Fizik Kimya Matematik Ana Terimleri Sözlüğü, TDK yayınları, Ankara
- TULUM, Mertol (2011); 17.Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı, TDK yayınları, Ankara
- TUNA, O.Nedim(2011); Sümer ve Türk Dillerinin Tarihî İlgisi İle Türk Dilinin Yaşı Meselesi, TDK yayınları, Ankara

- Kutadgu Bilig
- ***Akıl süsü dil, dil süsü sözdür; insanın süsü yüz, yüzün süsü gözdür. İnsan sözünü dil ile söyler; sözü iyi olursa yüzü parlar.***

- **Dede Korkut Kitabı**
- Yalap yalap yalabıyan ince donlum
- Yer basmayup yürüyen selvi boylum
- Kar üzerine kan ***tammış*** gibi kızıl yanaklum
- ***Koşa*** badem sığmayan tar ağızlum
- Kalemçiler çalduğu kara kaşlum
- ***Kurumsu*** kırk tutam kara saçlum
- Aslan uruğu sultan kızı
- Öldürmeğe men seni kıyar midüm
- Öz canıma kıyam men sana kıymayam
- Men seni ***sınar*** idüm."

Dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Prof. Dr. Canan HÜRDAĞ'ın ÖZGEÇMİŞİ

Prof Dr. Canan HÜRDAĞ, İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümünde Lisans, Fen Fakültesi Hücre Fizyolojisi Bölümünde Yüksek Lisans ve Histoloji-Embriyoloji Bölümünde ise Doktora eğitimi tamamladı.

Halen İstanbul Bilim Üniversitesi Tıp Fakültesi Histoloji-Embriyoloji Bölüm Başkanı ve Sağlık Bilimler Enst. Müdür Yardımcısı olarak görev yapmakta olan Prof. Dr. HÜRDAĞ, Maltepe Üniversitesi Histoloji-Embriyoloji Bölüm Başkanlığı, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu Üyeliği, Maltepe Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü Müdür Yardımcılığı, gibi pek çok görevde bulundu.

İyi Derecede İngilizce bilmekte olan Prof. Dr. HÜRDAĞ'ın, çok sayıda Uluslar arası SCI hakemli dergiler ile, ulusal hakemli dergilerde makaleleri yayımlanmıştır.

Türkiye'de düzenlenen Ulusal Elektron Mikroskopi Kongresi, Ulusal Nöroloji Kongresi, Ulusal Farmakoloji Kongresi, Ulusal Histoloji ve Embriyoloji Kongresi ile Yurtdışında düzenlenen Electron Microscopy Congress (Dublin), Royal Microscopy Society (London), European Anatomical Congress (Romania), Congress of the International Federation of Associations of Anatomists Sept. (Italy), European Congress on Electron Microscopy (Czech. Republic, International Symposium on Morphological Sciences, (South Africa), International Congress of Endocrinology (Portugal) Microscopy Conference(Germany) isimli kongrelerde sözlü bildiri sunumları yapmıştır.

Söz konusu çalışmaları yanında Prof. Dr. HÜRDAĞ'ın Türk Elektron Mikroskopi Derneği ve Türk Histoloji-Embriyoloji Derneklerine üyelikleri mevcuttur.

TÜRKÇE BİLİM DİLİ TERMİNOLOJİ

Prof. Dr. Canan HÜRDAĞ

Türk Histoloji ve Embriyoloji Derneği
Turkish Histology and Embryology Association

TERM•in•ology

TIBBİ TERMİNOLOJİ

Prof. Dr. Canan HÜRDAĞ
İstanbul Bilim Üniversitesi Tıp Fakültesi
Histoloji-Embriyoloji AbD.

Türk Histoloji ve Embriyoloji Derneği
Turkish Histology and Embryology Association

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Profesörlük	Tıp Fakültesi Histoloji ve Embriyoloji	İstanbul Bilim Üniversitesi	2013 -
Doçentlik	Tıp Fakültesi Histoloji ve Embriyoloji	Maltepe Üniversitesi	2008
Doktora	Tıp Fakültesi Histoloji ve Embriyoloji	Marmara Üniversitesi	1999
Y. Lisans	Fen Fakültesi Hücre Fizyolojisi	İstanbul Üniversitesi	1994

Türk Histoloji ve Embriyoloji Derneği
Turkish Histology and Embryology Association

- İlk belirleyen bilim dalı **Anatomi**'dir.
- 1895 'de «Nomina Anatomica» ilk kez Basel'de Anatomi terimleri belirlenmiştir.
  - Tıp alanındaki bilimlerin de tıp terimleri denilen özgün terimleri vardır.
  - Bilimsel toplantılarda bu terimler belirlenmektedir.

Türk Histoloji ve Embriyoloji Derneği
Turkish Histology and Embryology Association

- Anatomi de ***yazılış şekilleri*** ile söyleme
- Diğer dallarda ***söyleniş şekilleri*** ile yazılma
- Türkçe okunuş ve yazılışta tam anlamıyla ile birliktelik henüz yoktur.
- Geleneksel bir tıp terminolojisi yoktur.

Türk Histoloji ve Embriyoloji Derneği
Turkish Histology and Embryology Association

TIBBİ TERMİNOLOJİ
Histoloji-Embriyoloji

- Arapça-Farsça-Fransızca-Almanca dillerinin etkisinde kalan hekimlik diline latince, Grekçe kökenli İngilizce sözcükler egemen olmuştur.
- Tıp Terimleri
  - Latince ve Grekçe kökenlidir.
- Ülkemizde de tıp terimleri
  - Türkçe söyleyiş şekilleri
  - Latince-Grekçe yazılış şekilleri

Türk Histoloji ve Embriyoloji Derneği
Turkish Histology and Embryology Association

Hedef

- Terimlerin anlamlarını açıklayan meslek sözcüklerin **profesyonel komisyonlarca** bilimsel olarak **meslek sözlükleri** şeklinde hazırlanması
- Gerekli yasal kuruluşlardan destek almamız gerekmektedir.

Türk Histoloji ve Embriyoloji Derneği
Turkish Histology and Embryology Association

Latin/Grekçe

Kuralları

Türk Histoloji ve Embriyoloji Derneği
Turkish Histology and Embryology Association

C HARFİ

- a, o, u gibi sesli harflerden/sessiz harflerden önce yazılırsa 'k' okunur.
  - Cavity-kavite
  - Corpora cavernoza-korpora kavernoza
  - Sclera-Sklera
  - Collagen-Kollajen
- (Ch) 'k' okunur.
  - Cholesterol-kolesterol
  - Blastochist-Blastokist/Blastosist
  - Bronchus:Bronkus/Bronş
  - Parenchyma:Parankim/paranşim
- Cure-kur(C) i, e, ae, oe, y 'den önce yazılırsa 's' veya 'ç' okunur.
  - Cerebrum-Serebrum
  - Cementum-Sementum
  - Caecum-sekum çekum
  - Coeliacus-Sölyak / çölyak
  - Cilium-Silyum
  - Cytologia-Sitoloji
  - Cytokeratin-sitokeratin/hücre iskeleti

Türk Histoloji ve Embriyoloji Derneği
Turkish Histology and Embryology Association

- Y' harfi 'y' okunur.
  - Synaptic vesicles-sinaptik vesiküller
  - Synapsin-Sinapsin
- İ harfi önüne 'a,e,o' gibi harflerden önce gelirse 'y' okunur.
  - Advetitia-Adventisya
- 'x' harfi 'ks' okunur.
  - Larinks-Larinks
- ' 'th' harfleri 't' okunur.
  - Thorax-toraks
- 'Rh' harfleri 'r' okunur.
  - Rhythmic-ritmik

Türk Histoloji ve Embriyoloji Derneği
Turkish Histology and Embryology Association

Y Harfi

- 'Y' İki sessiz harfin ortasında 'i' okunur.
  - Systema-sistem
  - Synapse-sinaps
- 'ph' harfleri 'f' okunur.
  - Pharynx-Farinks
- 'Ps' harfleri 'ps' okunur.
  - Pseudounipolar-psödounipolar-pseudo-yalancı
- 'Sch' harfleri 'ş' veya 'k' okunur.
  - Schlemm kanalları-Schlemm kanalları

Türk Histoloji ve Embriyoloji Derneği
Turkish Histology and Embryology Association

- X harfi çift seslidir. (KS) sesini verir,
- ra - dix = ra - diks.
- Xerosis-zerozis

Türk Histoloji ve Embriyoloji Derneği
Turkish Histology and Embryology Association

- Anorectal agenesis-Anorektal ajenezi/agenezi
- Cystic fibrosis (CF)-Kistik fibrosiz (CF)
- Follicle-stimulating hormone (FSH)-Folikül uyarıcı hormon (FUH)
- Colony-forming unit (CFU)-koloni oluşturan birim (CFU)
- Corticotropin relasing hormone-kortikotropin serbestleştirici hormon (CRH/KSH)
- Nükleus-Çekirdek
- Ara çapta filaman/filament

Resim 1: Rektör Yardımcımız Prof. Dr. Bilal-i Habeş GÜMÜŞ'ün açılış konuşması.

Resim 2: Rektör Yardımcımız Prof. Dr. Bilal-i Habeş GÜMÜŞ'e, Prof. Dr. Sevinç İNAN tarafından katılım ve teşekkür belgesinin takdimi.

Resim 3: Dekanımız Prof. Dr. Ahmet VAR'a, Prof. Dr. Sevinç İNAN tarafından katılım ve teşekkür belgesinin takdimi.

Resim 4: Histoloji ve Embriyoloji AD Başkanı Prof. Dr. Sevinç İNAN'ın açılış konuşması.

Resim 5: Türk Histoloji ve Embriyoloji Derneği Başkanı Prof. Dr. Petek KORKUSUZ'un açılış konuşması.

Resim 6: Prof. Dr. Yener AYTEKİN'in konuşması.

Resim 7: Prof. Dr. Aydın KÖKSAL'ın konuşması.

Resim 8: Prof. Dr. Ayşe İLKER'in konuşması.

Resim 9: Prof. Dr. Canan HÜRDAĞ'ın konuşması.

Resim 10: Türkçe Bilim Dili Çalıştayı toplu resmi.

5. TARTIŞMA

Hiçbir dil doğasından bilim dili değildir. Bir dilin bilim dili olmasının önkoşulu, o dilin konuşulduğu toplumda “bilim üretiminin” var olmasıdır. Bilim dili, toplumsal, kültürel ve ekonomik altyapıya bağlı olarak, toplumdaki eğitim sürecinin yönlendirmesiyle ortaya çıkan bilimsel ürünler çerçevesinde oluşur ve gelişir. Bu durum, bilim üretimiyle bilim dilinin kavramları arasındaki koşutluğu da beraberinde getirir. Bilimsel anlayışın, bilim eğitiminin, ona bağlı olarak bilim üretiminin ve bilim etiğinin var olduğu her toplumda bilim dili oluşur. Bilim ve teknoloji o toplumda üretilmemiş olsa bile, evrensel bilim kavramlarının dildeki karşılıkları, o toplumun kullandığı dil dizgesinin işleyişine dayanarak türetilebilir. Bu türetimler, çağrışımlar yoluyla yeni kavramların oluşmasına ve üretimine olanak sağlayacaktır. Bir başka deyişle bilim üretimi, dilin gelişmesini sağlar; dilin gelişmesi de bilimsel düşüncenin ve bilimin gelişmesine katkıda bulunur.

Bireyin düşünce boyutunda ortaya çıkan bilimsel kavramların bilim üretimi sürecinde biçimlenmesi; ancak anadilinin gücüyle olanaklıdır. Bir toplum, teknolojik üretimi yapacak bilimsel birikim ve donanıma sahip değilse, o teknolojik ürünün bileşenlerini adlandırmada sorunlar yaşayacaktır. Bu sorunlara geçici çözümler bulmanın birinci yolu, son yıllarda bizde de sıkça yapıldığı gibi teknolojiyi üretildiği toplumun dilindeki sözcüklerle birlikte alarak “geçici ve günlük çözümler” bulmaktadır. Kısa süreli ve bir ölçüde bilimin evrenselliğinden destek alan bu çözüm, zamanla önemli sorunların kaynağını oluşturur.

Bilimdeki hızlı değişmeler, buluşlar çok sayıda yeni sözcüğün, terimin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Çoğu buluşların ve bilimsel gelişmelerin gerçekleştirildiği Batı ülkelerinde, artık geçen yüzyılda olduğu gibi terimler Latince ve Yunanca köklerden türetilmemektedir. Bu ülkelerde bilim insanları, anlamayı ve öğrenmeyi kolaylaştırmak amacı ile buluşları için daha çok kendi öz dillerinden, günlük halk dilinden sözcükler alarak bunlara terim niteliği kazandırmaktadırlar. Giderek bilim dili ile halkın konuştuğu dil birbirine yakınlaşmakta ve "evrensel bilim dili" görüşü de geçerliğini, dayanağını kendiliğinden yitirmektedir. Aynı nedenle bilim adamının eski çağlardan kalma, dili ve

uygulamaları ile büyüsel düşünceye dayanan dokunulmazlığı ve anlaşılmazlığı da ortadan kalkmaktadır.

6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bir ülkenin bilim ve sanat çalışmalarında varlık gösterebilmesi için kendi geliştirdiği düşünce ve kuramlar ile kendine özgü bilim ortamları ve o bilim dalında, o ulusal kültürün izi bulunmalıdır.

Bir ülkenin gelişmişliği, o ülkenin ürettiği bilgi ve teknolojiyle paralellik gösterir. Bilgi ve teknoloji üretmek o ülkenin bilimsel ve teknik kaynaklarının zenginliği ile ilişkilidir. Gelişmiş ülkeler, kendi dillerinde olmayan bilim ve teknik kaynaklarını kendi dillerine kazandırarak diğer gelişmiş ülkelerin edindiği bilgilerden yararlanmayı amaçlarlar.

Biyolojik bilimler ve tıp fakültelerinde Türkçe'nin bilim dili olması için: yeni kelimelerin Türkçe karşılıklarının bulunması ve kullanımının yaygınlaştırılması, bilim dalı, anabilim dalları, fakülte ve üniversite düzeyinde örgütlü bir şekilde sürekli çalışmaların yapılması, yazılı ve sözlü olarak tıp dilinde Türkçe terimlerin kullanılmasına öncelik verilmesi gerekliliğinin önemli olduğu vurgulanmıştır.

Çalıştay'ımız Manisa Celal Bayar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından 2015-163 no'lu proje kapsamında desteklenmiştir. Çalıştayımızın gerçekleşmesinde büyük destek ve katkıları olan Rektörümüz Prof. Dr. A. Kemal ÇELEBİ'ye, Rektör Yardımcılarımız Prof. Dr. Bilal-i Habeş GÜMÜŞ, Prof. Dr. Muzaffer TEPEKAYA, Prof. Dr. Birol KOVANCILAR'a Türk Histoloji ve Embriyoloji Derneği ve Manisa CBÜ Tıp Fakültesi Histoloji ve Embriyoloji Anabilim Dalı adına teşekkür ederiz.

7. KAYNAKLAR

1- Gökçora İH. Bilim Dili Olarak Türkçe. Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi 2004; Cilt 4, Sayı 2.

2- Bilim Dili, Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü Projesi, TÜBA.

3- Sarıtosun N. Bilim ve Öğretim Dili Olarak Türkçe. İstanbul: Teknik Üniversitesi Yayınları 1995.

4- Vargelen H. Bilim Dili Olarak Türkçe. Gazi Üniversitesi Türkçe Araştırmaları Akademik Öğrenci Dergisi 2012; 2: 88-94.

5- Gündoğan AO. Bilim Dili Olarak Türkçe. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 1997; 7-12.